

САВІНА МАРІАННА ІВАНІВНА

молодший науковий співробітник лабораторії загальної психології та історії психології імені В.А. Роменця, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, практикуючий психолог, арт-терапевт, м. Київ

ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ МАСКУЛІННОСТІ/ФЕМІННОСТІ: ЗАПОРУКА ОСОБИСТІСНОЇ ГАРМОНІЇ

У статті проаналізовано соціальні моделі статевої поведінки – маскулінна, фемінна та андрогінна моделі. Представлено теоретичний огляд проблеми формування статевого диморфізму в онтогенетичній еволюції людини. Проаналізовано, що в процесі статевої соціалізації й засвоєння індивідом статевої ролі формується індивідуальний статево-рольовий тип поведінки: в сучасній психології прийнято виділяти чотири основні статево-рольові типи (маскулінний тип – високий показник вираженості чоловічих рис і якостей (маскулінності) за мінімальної наявності жіночих (фемінних); (фемінний тип – високий показник жіночих (фемінних) характеристик за мінімальної вираженості чоловічих (маскулінних) рис і якостей); (андрогінний тип – поєднання високих показників маскулінності й фемінності в одному індивіді); (недиференційований тип – поєднання низьких показників маскулінності й фемінності в особі). Зроблено висновки, що розглянуті в статті напрямки психології, як в окремому, так і в загальному їх використанні, є дієвими й актуальними для нашого сьогодення.

Ключові слова: *статевий диморфізм, статеві соціалізація, статево-рольові типи, маскулінність, фемінність, андрогінія, статеві інтеграція*

Розподіл людства та багатьох живих організмів на статі (диморфи) вивчається науковцями вже досить довгий час. Статевий диморфізм в онтогенетичній еволюції людини був досить докладно та ґрунтовно описаний відомим науковцем Б.Г. Ананьєвим [2].

Взагалі диморфізм означає наявність у одного виду організму двох форм, що відрізняються за морфо-фізіологічними ознаками, проте живуть в одній місцевості. У тварин та людей зустрічається статевий диморфізм, тобто відмінності в загальному вигляді самця і самки, жінки і чоловіка. Б.Г. Ананьєв [2] вживає цей термін не лише для визначення відмінностей у загальному вигляді людей, зокрема чоловіка і жінки, а й для визначення загальносоматичних відмінностей, відмінностей в розвитку хлопчиків і дівчаток.

Статевий диморфізм охоплює як найраніші, так і найпізніші етапи людського життя, не обмежуючись періодами статевої зрілості й статевого дозрівання, тобто належить до постійних характерних рис онтогенетичної еволюції людини, що змінюється лише за ступенем інтенсивності.

Незалежно від ступеня інтенсивності статевий диморфізм є постійним принципом диференціації онтогенетичної еволюції. Б.Г. Ананьєв вважає, що ця диференціація не обмежується лише статевими органами і функціями, а охоплює ієрархію “вторинних”, “третинних” і ще віддаленіших від статевих функцій ознак, що належать до загальносоматичних систем і функцій.

Переходи між специфічними і загальними характеристиками статевого диморфізму багатоманітні й багаторівневі. Можна припустити, враховуючи особливу роль ендокринної системи і біохімічних чинників у визначенні статі, що обумовлена ними модифікація системи пов'язана з усіма основними механізмами регулювання життєвих процесів. Онтогенез людини розкривається як послідовні зміни віку, характеристиками якого є своєрідні статеві метаморфози: поступове розгортання і посилення статевого диморфізму в періоди росту і дозрівання, потім стабілізація цього диморфізму, за якою визначається статева зрілість, нарешті, послаблення і згасання статевого диморфізму в процесі старіння.

Вікові метаморфози дозрівання, зрілості й старіння являють собою комплекси загальносоматичних і специфічно статевих характеристик. Хоча не існує повного паралелізму між загальносоматичними та сексуальними змінами, з одного боку, і нервово-психічними, з іншого, проте вони завжди причинно і функціонально взаємопов'язані. Б.Г. Ананьєв вважає, що саме через нервову систему, а не безпосередньо через ендокринні апарати на великі півкулі можуть впливати специфічні статеві характеристики організму. Взаємопроникнення загальносоматичних і статевих характеристик у динаміці основних функцій життєдіяльності людини завжди враховується в діагностичній практиці.

В 1965 році В.А. Геодакян [4] запропонував власну концепцію – еволюційну теорію статі, згідно з якою диференціація статей є результатом спеціалізації живих організмів за двома головними аспектами еволюції: збереженням і зміною генетичної інформації. Згідно з цією концепцією, жіноче начало є стабілізуючим, а чоловіче – змінним, що піддається еволюції. Ця теорія трактує і психологічну різницю статей. Жіноча стать більш адаптована, чоловіча – більш винахідлива. Автор цієї концепції вважає, що різної норми реакції на умови достатньо для виникнення психологічного статевого диморфізму: жіноча стать спеціалізується на адаптації до умов, а чоловіча стать – на пошуку для майбутнього нових шляхів. Тому чоловіки віддають перевагу новим

завданням і краще їх розв'язують, а жінки краще справляються із новими завданнями.

В історичному еволюційному плані будь-яке вміння проходить дві фази:

1) фазу пошуку і 2) фазу закріплення. В першій фазі мають перевагу чоловіки, а в другій жінки. Цією концепцією В.А. Геодакян [4] пояснює професійні переваги, кращі показники жінок за всіма вербальними тестами, а чоловіків – за просторово-зоровими, тобто в цій концепції жіноче і чоловіче перебувають не в конкурентних відносинах, а в комплементарних. Тому правильною буде та соціальна концепція статей, яка зрозуміє їх різну біологічну, психологічну та соціальну неоднаковість, комплементарність, вважає В.А. Геодакян.

Як результат вияву біологічного необхідно представити загальновідомі соціальні моделі статевої поведінки – маскулінну, фемінну та андрогінну.

В процесі статевої соціалізації й засвоєння індивідом статевих ролей формується індивідуальний статевої поведінки тип. В сучасній психології прийнято виділяти чотири основні статевої поведінки типи: 1) маскулінний тип – високий показник вираженості чоловічих рис і якостей (маскулінності) за мінімальної наявності жіночих (фемінних); 2) фемінний тип – високий показник жіночих (фемінних) характеристик за мінімальної вираженості чоловічих (маскулінних) рис і якостей; 3) андрогінний тип – поєднання високих показників маскулінності й фемінності в одному індивіді; 4) недиференційований тип – поєднання низьких показників маскулінності й фемінності в особі. Така класифікація статевої поведінки типів була запропонована С. Бем [5] як альтернатива традиційній системі поділу, в якій виділяли два типи – маскулінний і фемінний. Сучасні тести розглядають М/Ф вже не як альтернативи, полюси одного й того самого континууму, а як незалежні виміри. Про андрогінний статевої поведінки тип ми поговоримо після розгляду відносин між маскулінним і фемінним типами поведінки у психологічних теоріях особистості [5; 9].

3. Фрейд вважав [11; 12; 17], що дитинство є періодом, особливо уразливим у сексуальному відношенні, і ті конфлікти, що виникають у цей час, створюють ґрунт для психічних захворювань. Тому сутність психоаналітичного методу полягає в тому, щоб шляхом виявлення у глибинах душі тих комплексів, що були поховані там і утворили отруйний матеріал, звільнити людину від джерела її психічної неврівноваженості. Отже, вся теорія, вся течія фрейдіанства пов'язує з дитинством основні

психічні травми, основні конфлікти [12]. Проте повернімося до уявлення З. Фрейда про маскуліність і фемінність.

Згідно з ним, 1) первинною психосексуальною функцією є маскуліність. Ця функція первинна як у хлопчиків, так і в дівчаток; 2) фемінність формується як придушення маскуліності і відмова від неї; 3) між маскуліністю і фемінністю існують відносини конкуренції, боротьби. Разом з тим, З. Фрейд зауважував, що етап первинної прихильності до матері, або первинної маскуліності, важливий для нормального функціонування особистості жінки – “вражаючі соціальні успіхи” жінки пов'язані з фазою ніжної доедипової прихильності до матері; 4) механізмом зміщення від маскуліності до фемінності є комплекс кастрації.

Формування жіночності – досить складний і драматичний процес, що являє собою витіснення або придушення первинної маскуліності, вважає не менш відома К. Хорні [13]. Вона погоджується з ідеєю З. Фрейда про важливість у розвитку дівчинки комплексу кастрації. Вона виділяє первинний і вторинний комплекси кастрації. Згідно К. Хорні: 1) жіночність виникає на шляху трансформації мужності; 2) відмовитись від жіночності можна лише через набуття маскуліних рис; 3) жіноча маскуліність вторинна у своєму генезисі відносно фемінності; 4) наявність чоловічих рис у жінки є результатом відхилення від нормального розвитку. Фактично тут закладена ідея несумісності маскуліності й фемінності, тобто про те, що між ними існують відносини конкуренції й боротьби. Спільним у обох теоріях є те, що як З. Фрейд, так і К. Хорні маскуліність розглядають як ідентифікацію з батьком, а фемінність як ідентифікацію з матір'ю.

Учень З. Фрейда, швейцарський психолог К. Юнг застосував на практиці теорію свого вчителя, проте пізніше він розійшовся у поглядах із З. Фрейдом і розробив власну систему, яку назвав “аналітичною психологією” [14; 15]. Він відмовився від трактування статевого потягу як стрижня особистості й джерела конфлікту. Він запропонував розуміти під лібідо будь-яку потребу, а не лише сексуальну. Щодо чоловічого й жіночого в аналітичній психології К. Юнг пише, що Аніма – це чинник величезної значимості у психіці чоловіка.

У середині життя проблема протилежності виявляється в тому, що чоловік і жінка набувають рис іншої статі. Чоловіче і жіноче становлять певний запас субстанцій у людині. Жіночі й чоловічі риси, властивості та принципи в людині Юнг називає Анімою й Анімусом. Кожній людині властиве те і те. У першій половині життя переважно розвивається щось

одне, тоді як інше витісняється у підсвідоме. Якщо чоловік підкреслює лише свою мужність, то Аніма ховається у підсвідоме і потім виявляється у мінливих настроях та бурхливих афектах. Вона (Аніма) посилює, перебільшує, фальсифікує і міфологізує всі емоційні відносини, професійні чи приватні, обох статей.

Якщо чоловік, що є чуйним, творчим і ніжним не визнає жіночих рис у собі, то проектує все це на жінок, якими тоді захоплюється. Проекція завжди спричинює захоплення. Аніма пом'якшує характер чоловіка і робить його вразливим, мінливим, марнославним, непристосованим, підозрілим. Після середини життя постійна відсутність Аніми означає послаблення життєвих соків, легкості на підйом і людської доброзичливості. А результатом цього є, як правило, стереотипність, тупість, черствість, педантичність або ж, навпаки, смирення, сум, неохайність, безвідповідальність, схильність до алкоголізації. Аніма полярна чоловічому Его, вона виражає полярні бажання, ідеї. Як жіноче начало, риси Аніми у чоловіка витісняються. Для чоловіка краще прийняти свою Аніму, бо якщо він відхиляє своє жіноче начало, то внутрішня дисгармонія проектується на відносини між ним і жінками і проявляється в сексуальних розладах, міжособистісних стосунках.

Щодо жіночої психіки, то в ній чоловіче начало репрезентоване архетипом Анімуса. Анімус втілює інтелект, це архетип значення. Аніма – архетип життя. Аніма (Анімус) здійснює зв'язок із внутрішнім, індивідуальним світом.

У своїй теорії К. Юнг брав за основу архетипічну ідею гармонії, єдності протилежностей. Принцип полярності означає, що кожному бажанню, функції, настанові відповідає певна протилежність. Якщо чоловік свідомо проявляє виражену маскуліність, то його несвідоме характеризують фемінні риси – емоційність та імпульсивність. Тобто між маскуліністю і фемінністю існують відносини компенсації й боротьби.

Маскуліність К. Юнг вважає відмовою від первинної фемінності, а фемінність у його трактуванні – це незрілість, принаймні у чоловіків. Якщо чоловік не відходить від цієї первинної жіночності, від цього зв'язку з матір'ю, то формується невроз як затримка в розвитку лібідо. Лібідо прагне знайти об'єкт зовні, відокремитись від матері, проте виступає тоска дитини за матір'ю, яка при неврозах проявляється в різних фобіях, спільним для яких є страх перед життям. Індивід з інфантильними настановами виявляється слабким, безпорадним, прив'язаним до матері, навіть ідентифікує себе з нею. В цьому випадку проявляється фемінна природа індивіда. Таким чином, фемінність – це характеристика

невротичного зв'язку сина з матір'ю. Звільнитися від цього зв'язку можна або за рахунок перенесення, або шляхом усвідомлення і самовиховання.

К. Юнг розглядає архетипічний аспект формування неврозу. Зріла жінка, асимілюючи архетип Великої Матері, здатна проявити материнський аспект. Другий аспект функціонування жінки – жіночність. Якщо виховання маскулінізує жінку, то їй важко асимілювати архетип жінки. В цьому випадку жіночність пригнічена, віддалена в Тінь. Асимілюючи архетип Амінуса, жінка здобуває психологічну незалежність.

К. Юнг вважав, що почуття – це прояви архетипу Великої Матері, пристрасті у вигляді страху, агресії, помсти походять зі сфери Тіні, а емоції – зі сфери Аніми та Анімуса. Таким чином, архетипи, взаємно узгоджуючись на індивідуальному рівні, забезпечують цілісність життя та особистості.

Якщо неможлива нормальна асиміляція архетипу, то формується обмежена, невротична особистість. Цей процес може охоплювати цілу культуру. Так, рух радикального фемінізму, відстоюючи соціальну рівність статей, ігнорує їх біологічну та психологічну відмінність. Античоловічі настанови практично означають неадекватну асиміляцію архетипів Великої Матері й жінки. Така культура стає невротичною, породжуючи невротичні особистості, вважає К. Юнг [14; 15].

Отже, Юнг описує різні способи, як собі радити з Анімою. Перший крок полягає в тому, щоб не витіснити свої настрої, афекти та емоції, ховаючись за надмірною активністю, знецінюючи їх або вибачаючи собі як слабкість, що нам притаманна. Належить розглянути і проаналізувати ці механізми знецінювання й нехтування і серйозно поставитися до виявів підсвідомого у своїх настроях та афектах. Варто розпочати діалог зі своїми настроями і цим надати підсвідомому можливість проявитися і відтак увійти у свідомість. Наступні кроки – це свідомий розвиток почуттєвих сил, обдарувань, якими володіє кожна людина.

Як чоловік з Анімою, так само й жінка мусить навчитися поводитися зі своїм Анімусом. Вона повинна послуговуватись Анімусом як дверима до свого підсвідомого, як можливістю краще його пізнати. Свої погляди, які часто мають вигляд серйозних і непохитних переконань і недоторканих принципів, належить критично переглянути і пошукати відповіді на питання, звідки вони походять. У цей спосіб жінка зможе відкрити неусвідомлене підґрунтя своїх на перший погляд раціонально обґрунтованих поглядів. Так Анімус стане містком, що веде до підсвідомого, у якому містяться плідні й творчі сили, необхідні для розвитку Самості. В процесі індивідуалізації відбувається відкриття

цілісного, вихід за межі статевої приналежності, проникнення в архетип Самості, який поєднує жіноче й чоловіче начала в одній людині. Відкрити себе – означає прийняти інтеграцію чоловічого і жіночого в собі, а отже досвідчити в собі божественне, духовне джерело, що приведе до гармонії особистості.

На важливості вільного виявлення Я незалежно від статевої приналежності, на самоактуалізації особистості також наголошували представники гуманістично-екзистенціального підходу. Основоположник гуманістичного підходу Абрагам Маслоу стверджував, що будь-яка істота прагне і може досягти свого розквіту, якщо діє відповідно до своїх можливостей і домагань, індивідуального досвіду та глибинних почуттів. За Маслоу, зростання, самоактуалізація, прагнення до здоров'я, пошук ідентичності й автономності, прагнення до прекрасного – це ті потреби, які надають сенсу життю індивіда. В основі організації мотивацій усіх людей, за Маслоу, лежить ієрархія потреб – від фізіологічних до вищих, соціальних. Чим вище людина здатна піднятися в ієрархії потреб, тим більше актуалізується її індивідуальність [3; 5, с. 136; 10].

Американський психолог Карл Роджерс доповнив гуманістичний підхід теорією про актуалізацію Я за умови Самості – прийняття себе самим собою та безумовної любові до себе. Незалежно від статі люди, які повноцінно функціонують, характеризуються здатністю слухати себе, усвідомлювати свої думки та почуття; вмінням наповнювати життям кожний момент свого буття – довірою до себе, свого внутрішнього Я, відповідальністю за власні вчинки, внутрішньою свободою від зовнішніх табу та обмежень, креативного життя [3, с. 90–93; 5, с. 137]. Безперечно, що будь-яка актуалізація з позицій гуманістичної психології неможлива, якщо порушується один із фундаментальних її принципів – безумовної любові до себе.

Практичне застосування положень гуманістичної психології, а саме: кожна людина є унікальною істотою, і тому аналіз її долі не менш важливий, ніж статистичні узагальнення; кожна людина є цілісною істотою, а отже, і вивчатися має в своїй цілісності; відображення світу в самій людині – найголовніша психічна реальність; людське життя – неперервний процес становлення особистості; в кожній людині криються потенції до розвитку та самореалізації; людина є активною, творчою особистістю, здатною обирати свій індивідуальний шлях відповідно до смислів та цінностей, які здатні зробити її внутрішньо вільною, дає змогу глибше зрозуміти соціостатеві проблеми, очікування, гармонію розвитку взаємин статей з погляду особистісної актуалізації.

Представники іншого психологічного напрямку – гештальтпсихології наголошують на тому, що Я здатне зрозуміти себе в конкретній ситуації, тут і зараз, і що свідомість людини – це цілісне поле, одиницею якого виступає гештальт – цілісна структура відчуттів, переживань. Тобто усвідомлення людиною того, як вона поводить себе, важливіше за розуміння причин, з яких вона чинить саме так [3, с. 93–96]. На думку гештальтпсихологів, жінка, яка приносить себе у жертву дітям або чоловікові, або хатньому господарству, втрачає власне Я, його межі, і в такої жінки накопичуються нереалізовані власні потреби. Така жінка не зможе сприяти гармонії буття та щастю своїх близьких, бо її власне життя не є гармонійним. Тому процес відновлення меж Я, самості вимагає від людини психологічно важкого кроку – усвідомити, що проблема існує, подивитися в обличчя цій проблемі, побачити шляхи її розв’язання і не побоятися її розв’язати.

Розв’язання проблеми відновлення Самості можливе завдяки переходу до саморегуляції поведінки, за твердженням гештальтистів. Цей перехід являє собою опору на власні сили, можливості у взаємодії із середовищем, що відбувається завдяки мобілізації власної енергії, формуванню завершених гештальтів. І позитивних змін можна досягти лише тоді, коли людина перестане ігнорувати своє Я, віднайде свою Самість, самодостатність за допомогою самопізнання й утвердить власну своєрідність.

С. Гроф [6; 7], американський психотерапевт чеського походження, обґрунтовуючи власну теорію та практику холотропного дихання, використав також і теорію К. Юнга з усіма її аспектами. С. Гроф дослідив, що під час проходження терапії холотропного дихання виникають певні стани свідомості, які він називає холотропними, що означає дослівно “орієнтовані на цілісність”, або “ті, що рухаються в напрямку цілісності” (від грецького *holos* – “ціле” і *trepein* – “рухатись у напрямку чогось”) [7, с. 16]. І ці стани, що виникають за умови їх усвідомлення, допомагають об’єднувати в єдине ціле також чоловічі й жіночі аспекти людської психіки.

Звертаючись до вищерозглянутих напрямків психології, важливо продемонструвати, що ці теорії, як в окремому, так і в загальному їх використанні, є дієвими й актуальними для нашого сьогодення. З огляду на те, що відбувався і відбувається процес освоєння статями нових соціальних ролей, розширення спектру їхньої діяльності, й цей процес відбувається паралельно з їхнім особистісним зростанням, піднесенням свідомості, набуттям індивідом тих психологічних властивостей, які

допомагають йому ставати самодостатньою особистістю, було покладено початок новій моделі статевої поведінки, яку в 70-х роках ХХ століття С. Бем назвала андрогінною, про що згадувалося вище [5, с. 120]. Ця статева модель передбачає розвиток як чоловічих, так і жіночих психологічних якостей. Андрогінність – це не протиставлення жіночості й мужності, а їхня інтеграція, їхнє двоєдинство, тобто, якщо розглядати її в аспекті індивідуального розвитку особистості, та сама самість, своєрідність, самоактуалізація. Андрогінність стирає відмінності між чоловічим і жіночим, що зумовлені соціокультурними моделями; дає можливість для багатовимірної інтеграції особистості, відновлення її цілісності, гармонії.

Модель андрогінної поведінки виявилася найефективнішою у функціонуванні егалітарної сім'ї та забезпеченні партнерських міжстатевих взаємин. Цікавими виявилися результати досліджень професійних, педагогічних, подружніх та інших особистісних властивостей чоловіків і жінок, у яких були діагностовані статево відповідні, тобто яскраво фемінні, маскулинні та андрогінні властивості. Виявилось, що андрогіни були психологічно досконалішими, успішнішими у різних сферах діяльності [5, с. 121; 9]. Також слід зазначити, що андрогінні якості пов'язані з високою самооцінкою, самоповагою, з позитивною концепцією Я. Також задоволення від шлюбу вище, якщо і чоловік, і дружина є андрогінними особистостями.

Теорія статевої поведінки С. Бем [5] знайшла підтвердження як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідженнях (В.В. Абраменкова, К. Імелінський, Д.Н. Ісаєв, М. Кле, І.С. Кон). За згаданих дослідженнях вказується, що андрогінний тип є найпоширенішим і найприспосованішим до життя.

Андрогінний тип статевої поведінки є найбільш інтегрованим, а інтеграція – це вершина особистісної гармонії зі своїм Я й світом. Д. Олпорт [16] зазначає насамперед, що інтеграція – це процес, у якому, виходячи з протилежних імпульсів і прагнень, можна досягти відносної ментальної єдності. Це твердження відзначається винятковою точністю щодо статевої інтеграції, котра є тривалим процесом “ментально-психічного” єднання “невпорядкованих почуттів”, імпульсів та прагнень, сексуальних і емоційних. У незрілій (не інтегрованій) сексуальності фізичні імпульси найчастіше не узгоджуються з емоційними, а ці, у свою чергу, протиставляються “імпульсам” – прагненням духовної природи [8; 16].

Таким чином, сутністю статевої інтеграції є, за Д. Олпортом, множинність в одному [8; 16]. Статева інтеграція є не реальністю, котру людина одержує готовою, а радше завданням. Звичайно, ж досконалої інтеграції досягти дуже важко, бо людина є недосконалою істотою. Але за умови, що людське існування полягатиме в постійному перетворенні себе, можна досягти самоактуалізації, усвідомити Самість та досягти особистісної гармонії зі своїм Я й світом.

Список використаних джерел:

1. Августин Ю. Сексуальна інтеграція / Ю. Августин / Пер. з пол. З. Городенчук. – Львів: Свічадо, 1999. – 200 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л., 1968. – 339 с.
3. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика / А.Ф. Бондаренко. – К.: Укртехпрес, 1997. – С. 82–96.
4. Геодакян В.А. Теория дифференциации полов в проблемах человека / В.А. Геодакян // Человек в системе наук. – М.: Наука, 1989. – С. 171–189.
5. Говорун Т.В. Соціалізація статі та сексуальності: Монографія / Т.В. Говорун. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001.
6. Гроф С. Путешествие в поисках себя / С. Гроф / Пер. с англ. Н.И. Папуш, М.П. Папуша. – М.: Изд-во Трансперсонального института, 1994.
7. Гроф С. Космическая игра / С. Гроф / Пер. с англ. О. Цветковой – М.: Изд-во Трансперсонального института, 1997. – С. 15–17.
8. Грюн А. Середина життя: духовна криза та шляхи її подолання / А. Грюн / Пер. з нім. Н. Лозинської. – Львів: Свічадо, 2002.
9. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчин и женщин / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – С. 375–381.
10. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу / Перевод с англ. и предисл. Г.А. Балл. – Киев; Донецк, 1994. – 59 с.
11. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции / З. Фрейд. – М.: Наука, 1989. – 455 с.
12. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности / З. Фрейд / Пер. М.В. Вульфа; с предисл. И.Д. Ермакова). – Минск, 1990. – 164 с.
13. Хорни К. Женская психология / К. Хорни. – СПб., 1993. – 222 с.
14. Юнг К.Г. Либи́до, его метаморфозы и символы / К.Г. Юнг. – СПб., 1994. – 416 с.
15. Юнг К.Г. Об архетипах со специальным обращением к понятию Анимы / К.Г. Юнг / Пер. с англ. А. Баженова.– ХГУ, 1992. – 19 с.
16. Allport G. W. Psicologia della personalita / G.W. Allport. – Roma, 1968. – P. 108.
17. Freud Z. Psicologia delle masse e analisi dell'io / Z. Freud. – Roma: Tascabili Economici Newton, 1995. – P. 51–88.

REFERENCES:

1. Avgustin Yu. Seksualna IntegratsIya / Yu. Avgustin / Per. z pol. Z. Gorodenchuk. – LvIv: SvIchado, 1999. – 200 s.
2. Ananев B.G. Chelovek kak predmet poznaniya / B.G. Ananев. – L., 1968. – 339 s.

3. Bondarenko A.F. Psihologicheskaya pomosch: teoriya i praktika / A.F. Bondarenko. – K.: Ukrtehpres, 1997. – S. 82–96.
4. Geodakyan V.A. Teoriya differentsiatsii polov v problemah cheloveka / V.A. Geodakyan // Chelovek v sisteme nauk. – M.: Nauka, 1989. – S. 171–189.
5. Govorun T.V. Sotsializatsiya statI ta seksualnostI: Monografiya / T.V. Govorun. – Ternopil: Navchalna kniga – Bogdan, 2001
6. Grof S. Puteshestvie v poiskah sebya / S. Grof / Per. s angl. N.I. Papush, M.P. Papusha. – M.: Izd-vo Transpersonalnogo instituta, 1994.
7. Grof S. Kosmicheskaya igra / S. Grof / Per. s angl. O. Tsvetkovoy – M.: Izd-vo Transpersonalnogo instituta, 1997. – S. 15–17.
8. Gryun A. Seredina zhittya: duhovna kriza ta shlyahi YiYi podolannya / A. Gryun / Per. z nIm. N. LozinskoYi. – LvIv: SvIchado, 2002.
9. Ilin E.P. Differentsialnaya psihofiziologiya muzhchin i zhenshin / E.P. Ilin. – SPb.: Piter, 2002. – S. 375–381.
10. Maslou A. Samoaktualizatsiya lichnosti i obrazovanie / A. Maslou / Perevod s angl. i predisl. G.A. Ball. – Kiev; Donetsk, 1994. – 59 s.
11. Freyd Z. Vvedenie v psihoanaliz. Lektsii / Z. Freyd. – M.: Nauka, 1989. – 455 s.
12. Freyd Z. Ocherki po psihologii seksualnosti / Z. Freyd / Per. M.V. Vulfa; s predisl. I.D. Ermakova). – Minsk, 1990. – 164 s.
13. Horni K. Zhenskaya psihologiya / K. Horni. – SPb., 1993. – 222 s.
14. Yung K.G. Libido, ego metamorfozy i simvolyi / K.G. Yung. – SPb., 1994. – 416 s.
15. Yung K.G. Ob arhetipah so spetsialnyim obrascheniem k ponyatiyu Animi / K.G. Yung / Per. s angl. A. Bazhenova.– HGU, 1992. – 19 s.

Савина М.И.

Процесс интеграции маскулинности/феминности: залог личностной гармонии

В статье проанализированы социальные модели полоролевого поведения – маскулинная, феминная и андрогинная модели. Представлен теоретический обзор проблемы формирования полового диморфизма в онтогенетической эволюции человека. Проанализировано, что в процессе половой социализации и усвоения индивидом половых ролей формируется индивидуальный полоролевой тип поведения: в современной психологии принято выделять четыре основных полоролевые типа (маскулинный тип – высокий показатель выраженности мужских черт и качеств (маскулинности) при минимальном наличии женских (феминного); (феминный тип – высокий показатель женских (феминного) характеристик при минимальном выраженности мужских (маскулинных) черт и качеств); (андрогинный тип – сочетание высоких показателей маскулинности и феминности в одном индивиде); (недифференцированный тип – сочетание низких показателей маскулинности и феминности в личности). Сделаны выводы, что рассмотренные в статье направления психологии, как в отдельном, так и в общем их использовании, являются действенными и актуальными для нашего времени.

Ключевые слова: *половой диморфизм, половая социализация, полоролевые типы, маскулинность, феминность, андрогиния, половая интеграция.*

Savina Marianna

The process of integration of masculinity/femininity: the key to personality harmony

The article analyzes social models of sex-role behavior – masculine, feminine and androgynous. A theoretical review of the problem of the formation of sexual dimorphism in the ontogenetic evolution of man is presented. It is analyzed that in the process of sexual socialization and assimilation by the individual of sexual roles an individual sex-role type of behavior is formed: in modern psychology it is customary to distinguish four main types of sex-role (masculine type – a high rate of expressiveness of male rice and qualities (masculinity) with minimal presence of female (feminine); (feminine type – a high index of female (feminine) characteristics at the minimum expressiveness of male (masculine) rice and qualities); (androgynous type – a combination of high mask characteristics lain and femininity in one individual); (undifferentiated type – a combination of low indicators of masculinity and femininity in person). The conclusions, which are considered in the article of the direction of psychology, both in a separate, and in the general use of them, are effective and relevant for our present. It is shown, that the model of androgynous behavior is most effective in functioning of the egalitarian family and providing partner interpersonal relationships. Interesting were the results of studies of professional, pedagogical, marital and other personal characteristics of men and women who have been diagnosed with sexpecific, that is, vivid feminine, masculine and androgynous properties. It turned out that the androgynes were psychologically more sophisticated, more successful in various fields of activity. It should also be noted that androgynous qualities are associated with high self-esteem, self-esteem, and positive I-concept. Also, the pleasure of marriage is higher if both the husband and wife are androgynous individuals.

Keywords: *sexual dimorphism, sexual socialization, sex-role types, masculinity, femininity, androgyny, sexual integration.*